

**BRİTANYA İSTİSNACILIĞININ ADASALLIĞI:
ELEŞTİREL JEOPOLİTİK PERSPEKTİFİNDEN BİR
İNCELEME**

**INSULARITY OF BRITISH EXCEPTIONALISM: AN
ANALYSIS FROM THE PERSPECTIVE OF CRITICAL
GEOPOLITICS**

Pınar UZ-HANÇARLI* & İsmet PARLAK**

ÖZ

31 Ocak 2020’de Avrupa Birliği’nden resmi olarak ayrılma sürecini tamamlayan Britanya’nın tarihsel olarak Topluluk ile kurduğu ilişki “tuhaf/isteksiz ortak”, “yarı-ayrık ilişki” gibi tanımlamalar çerçevesinde sürdürülmüştür. Bu ilişkide istisnacılık söylem ve siyasetini benimseyen bir ülke olarak Britanya, ada ülkesi olma halini ve adasallığını hem ulusal kimliğin oluşumuna dahil etmiş hem de Avrupa Ekonomik Topluluğu/Avrupa Birliği politikalarının dışında kalma ya da bunu talep etme meşruiyetini sağlamak için kullanmıştır. Meşruiyetini coğrafyanın doğal ve verili olması kabulünden alan Britanya adasallığının istisnacılık söylem ve siyasetine nasıl bir katkı yaptığı bu çalışmanın temel araştırma sorusudur. Sosyal bilimlerin coğrafi incelemelerindeki tarihsel

* Bu çalışma, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı doktora programı kapsamında ve Prof. Dr. İsmet Parlak danışmanlığında tamamlanmış olan “Britanya İstisnacılığının Avrupa Entegrasyonu Sürecinde Parlamento Konuşmaları Üzerinden Analizi” başlıklı tez çalışması temel alınarak hazırlanmıştır. İlgili doktora tezi için bkz. Uz-Hançarlı (2019).

*Arş. Gör. Dr. Pamukkale Üniv., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, puz@pau.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5289-8762>

**Prof. Dr. Pamukkale Üniv., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ismetparlak74@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6754-2830>

* Makale Geliş Tarihi / Article Received: 22.07.2022

Makale Kabul Tarihi / Article Accepted: 08.11.2022

boşluğu doldurmaya çalışan eleştirel jeopolitik perspektifin kullanıldığı bu çalışmada, araştırma sorusunun cevaplanması için Britanya Parlamentosu'ndaki milletvekillerinin Avrupa Ekonomik Topluluğu/Avrupa Birliği üyelik dönemi boyunca yaptıkları konuşmalar “ada ülkesi olma hali” temelinde incelenmiştir. Bu doğrultuda incelenen söylem örneklerinin Britanya kimliğini Avrupa'nın karşıtı olarak yeniden üretme amacının yanı sıra, Ortak Balıkçılık Politikası ile sınır ve göç politikaları gibi alanlarda istisnacı bir yaklaşımla muafiyet meşruiyeti oluşturmaya katkı sağladığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Britanya, İstisnacılık, Jeopolitik, Adasallık, Avrupa Birliği.

ABSTRACT

Historically, Britain has been following a relation with the EEC/EU which could be labelled as “awkward/reluctant partner” or “semi-detached relationship” and completed its official leaving procedure from membership on January 31, 2020. In this affair, Britain, as a country embracing exceptionalist discourse and politics, has both enclosed its insularity to the national identity formation and used it to be excluded from EEC/EU policies or demand an opt-out legitimately. This study tries to give an answer for the question of how insularity taking its legitimacy from natural and given geography affects British exceptionalism by adopting Critical geopolitics perspective which attempts to fill the historical gap in the geographical inquiries within the social sciences. For this aim, the speeches of MPs in British Parliament in the time period of British membership in the EEC/EU were analysed on the basis of being an “island nation”. This study concludes that the analysed discourse both paves the ground for the reproduction of British identity as opposed to European one and also contributes the legitimation of exceptionalist policies of Britain in the realm of Common Fisheries Policy and border and migration regime of the EEC/EU.

Keywords: Britain, Exceptionalism, Geopolitics, Insularity, European Union.

GİRİŞ

31 Ocak 2020’de Britanya¹, Avrupa Birliği (AB)’nden ayrılma sürecini tamamlamıştır. Her ne kadar 23 Haziran 2016 Brexit referandumunda üyelikten ayrılma lehine çıkan sonuç² birçok açıdan beklenmedik olsa da iki farklı başbakan tarafından yürütülen AB üyeliğini sonlandırma sürecinde siyasi irade kararlılığını sergilemiş ve oylamanın sonucunu hayata geçirmiştir. Bu durum, Britanya-AB ilişkilerinin tarihsel gelişimi içinde düşünüldüğünde Britanya’nın “tuhaf/isteksiz ortak”, “yarı-ayrık ilişki” (George, 1990) gibi tanımlamalar çerçevesinde sürdürdüğü istisnacılık söylem ve siyasetinin bir yansıması olarak görülebilir. Ada ülkesi olma hali; kapitalizme geçiş süreci ile şekillenen üretim ilişkileri, yönetim sistemi, devlet-toplum ilişkileri, ulusal kimliğin oluşumu, dış politika ve emperyalizm etkenleriyle birlikte Britanya istisnacılığının temelini oluşturan argümanlardan biridir (Uz-Hançarlı, 2019). Coğrafyanın doğal ve verili olması kabulünden meşruiyetini alan Britanya adasallığının istisnacılık söylem ve siyasetine nasıl bir katkı yaptığı bu çalışmanın araştırma konusudur. Çalışmanın ilk bölümünde araştırma sorusunun yanıtlanacağı bakış açısı olan eleştirel jeopolitik teori incelenerek, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler gibi alanlara katkısı vurgulanacaktır. İkinci bölümde, Britanya istisnacılığına genel bir çerçeve çizilerek onun bir parçası olan “ada ülkesi olma hali”nin coğrafi

¹ Resmi adı Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı olan devleti oluşturan dört krallık İngiltere, Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda’dır. Britanya coğrafi bir tanımlama olup İngiltere, Galler ve İskoçya’nın bulunduğu adayı adlandırmaktadır. Bu krallıkların birleşmeleri uzun bir tarihsel sürece yayılmış olup, eşit statüdeki krallıkların gönüllü birlikteliğinden ziyade İngiliz Krallığı’nın egemen bileşen olduğu ve hatta İngiliz yayılmacılığının ilk adımları olarak görülen tarihsel olaylardır (Kumar, 2003a: 35). Kısaca bir kronolojik değerlendirme yapmak gerekirse; 1536’da İngiliz Krallığı’na dahil olan Galler, aslında 14. yüzyıldan itibaren İngiltere’nin etki alanında yer almaktaydı. 1603’te İngiliz Krallığı’nın doğrudan bir varisi olmaması sebebi ile İskoç Kralı VI. James olarak bilinen hükümdar, I. James adıyla İngiliz tahtına geçti ve resmi olmayan tahtlar birleşmesi gerçekleşti. Bu durum 1707’de çıkarılan Birleşme Yasası (*Act of Union*) ve ülkenin isminin İngiltere ve İskoçya Birliği (*Union of England and Scotland*) olarak değiştirilmesi ile resmi bir karakter kazandı. Böylece Britanya adasının bütünlüğü sağlanmış oldu. Emperyalist yayılmacılığının da etkisi ile ülke, Büyük Britanya adı ile uluslararası sistemde yer aldı. 1801’de İrlanda’yı topraklarına katması ile Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı ülkenin resmi adı oldu. 1922’de Güney İrlanda’nın, İrlanda Cumhuriyeti olarak bağımsızlığını kazanmasının ardından ülkenin sınırları ve ismi bugünkü halini aldı. Bu çalışmada, ülkenin Avrupa entegrasyonu ile ilişkilerine atıf yapan yazında en sık tercih edilen kullanım biçimi olan Britanya, ülkenin isim karşılığı olarak yer alacaktır. Yukarıda belirtilen tarihsel süreçler göz önünde bulundurularak anakronik bir hataya düşmemek adına bazı yerlerde “İngiltere” adı tercih edilmiştir. Bununla birlikte, bu çalışmada “İngiliz” istisnacılığı yerine “Britanya” istisnacılığı kavramı tercih edilecektir. Akademik yazında İngiliz istisnacılığı Perry Anderson (1992) ve Tom Nairn’in (1964) çalışmalarında Britanya’nın Kıta Avrupası’ndan farklı bir toplumsal, ekonomik ve siyasal dönüşüm geçirdiğini vurgulamak için başvurulan bir kavramdır. Öte yandan Britanya istisnacılığı ise daha çok ülkenin Avrupa entegrasyonuna karşı geliştirdiği tutuma atıf yapmaktadır.

² %72,2 katılımın olduğu bu oylamada seçmenlerin %51,9’u AB’den ayrılma yönünde oy kullanırken, %48,1’i üyeliğin devamını tercih etmiştir (BBC, 2016).

tanımlamaların nesnelliği ön kabulüne dayanarak nasıl tarihsel süreçte normatif anlamlara dönüştürüldüğüne ve bunun hangi söylem araçlarıyla yeniden üretildiğine değinilecektir. Son bölümde ise ülkenin AB üyeliği dönemi boyunca hangi politika tercihlerinin adasallık söylemi ile pekiştirildiği sorusu cevaplanmaya çalışılacaktır. Çalışmada değinilecek söylem örnekleri Britanya Parlamentosu'nun resmi arşivi olan Hansard'a ait internet sitesinden elde edilmiştir. Çalışmanın kapsamı gereği bu arşivin Avam Kamarası'na ait olan verilerinden yararlanılmıştır ve Parlamento'nun iki ana partisi olan Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi milletvekillerinin AET üyeliği başlangıcı olan 1973'ten 23 Haziran 2016 referandumu sonucunun Britanya Parlamentosu'nda onaylandığı 2017 yılına kadar Parlamento'da Topluluk kurum ve politikaları üzerine yaptıkları konuşmalara odaklanılmıştır. Belirlenen dönem sınırlarından da anlaşılacağı üzere çalışma, Britanya'nın AB üyeliğinden ayrılışını, bir başka ifade ile Brexit sürecini içermemektedir. Bu tercihin sebebi, Topluluk'tan ayrılma olasılığından bağımsız olarak, üye olduğu dönemde istisnacılığın adasallık söylemi üzerinden nasıl kurgulandığını ve bunun hangi siyasal kararlara yansıtılmaya çalışıldığını incelemektir. Brexit sürecinin beraberinde getirdiği ve AB tarihi açısından da bir ilk olan üyelikten ayrılma durumunun Britanya'daki adasallık söylemini nasıl şekillendirdiği konusu, bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır. Bu sınırlıklar çerçevesinde sadece 1973-2017 döneminde Avam Kamarası'nda yapılan konuşmalar değerlendirilmiştir ve bunlar içinden *ada ülkesi olma haline dair vurgular* barındıran konuşmalar ise çalışmanın son bölümünde sunulan söylem örneklerinin kaynağını oluşturmaktadır. Çalışmada kullanılan konuşma metinleri yapılan araştırmada ortaya çıkan verilerin tamamı olmamakla birlikte, tekrar eden içerikteki konuşmalardan birer örnek olarak seçilmiştir.

1. ELEŞTİREL JEOPOLİTİK BAKIŞ AÇISI İLE COĞRAFYA

Coğrafya ile ilgili etkileşimleri ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan güç mücadelelerini jeopolitik incelemektedir. Coğrafi varsayımlar ve anlayışlar, jeopolitik bakış açısına göre, dünya siyasetini doğrudan etkiler (Agnew, 2003: 5). Bu varsayımların en önemli özelliği onlara atfedilen doğallıktır ve rasyonel bir gerçekliği beraberinde getirdiği düşünülür. Üzerinde yaşanan toprak parçasına atfedilen kutsallık ve onun ulus devletin devamlılığını sağlayan bir unsur olarak görülmesi aslında jeopolitik coğrafyanın “verili” koşulları ile meşrulaştırılmış siyasetin bir parçasıdır (Dodds, 2007: 50; Yıldırım, 2020). Bu ön kabullerin ise temel olarak klasik jeopolitik bakış açısını oluşturduğu söylenebilir.

Ancak nesnellik iddiası taşıyan ve determinist değerlendirmelerin de ötesinde, alana ait olanın, orada yaşayanların ve onu betimleyenlerin

coğrafyadan yararlanarak siyasal amaçlara ulaşma çabaları da jeopolitiğin önemli bir parçasıdır. Napoleon Bonaparte, “her devlet kendi coğrafyasının siyasetini yapar” derken bir anlamda coğrafyanın verili koşullarının ardındaki ilişkilere atıf yapmaktadır (Defay, 2005: 13). Eleştirel jeopolitik de sosyal bilimlerin, Agnew’in ifadesiyle fazla coğrafi ama yeterince tarihsel olmayışından kaynaklı boşluğu doldurmaya çalışan bir bakış açısıdır. Bir başka ifade ile coğrafi yapılar tarafından hapsedilmiş toplumsal, ekonomik ve siyasi süreçlerin göz ardı edilmesi kaçınılmazdır (Agnew, 1995: 379). Bu noktadan yola çıkarak Agnew ve Dodds gibi yazarların eleştirel jeopolitik yaklaşımını geliştirdiği söylenebilir. Mekâna ve oradaki insanlara ait eylem ve davranışlarına yönelik coğrafya tarafından üretilen bilginin kültürel, politik ve ekonomik yapıları etkilediği vurgusu eleştirel jeopolitik düşüncenin temelini oluşturmaktadır (Emeklier, 2012: 329-331). Bu noktada karşımıza çıkan en önemli kavramlardan biri egemenlik alanıdır.³Egemenlik alanı siyasal örgütlenmenin ve düşüncenin tarihsel ve coğrafi olarak özgül bir biçimi olarak kavranmalıdır (Elden, 2010: 757-758). Hem somut hem de algıya dayalı ifadelerle tasvir edilebilir (Moore, 2015). Mekânsal bir karşılığı olan egemenlik alanı siyasal düzenlemelerle ilişkilendirilir (Gottmann, 1973). Böylece siyasi coğrafya çalışmalarının da anahtar kavramlarından biri haline gelmiştir (Orhan ve Karabağ, 2021).

Egemenlik alanı oluşumu Paasi’ye göre dört unsurdan oluşmaktadır. Bunlardan ilki sınırların oluşumu ile ilgilidir. Sınırlar haritalarla görünür kılınır ve siyasileştirilir. Bu doğrultuda klasik jeopolitik anlayışın barındırdığı determinizmin en önemli araçlarından biri haritalardır. Kutsal ve sorgulanamayan bu sembol, insanlar arasında bir birlik yaratır (Paasi, 2003: 116). Öte yandan eleştirel jeopolitik yaklaşıma göre haritaların evrensel bir gerçeklik temsili olduğu kabulü yanıltıcıdır. Bir amacı, hikayesi ve gündemi olan bu anlatılar yazarsız ancak güç ilişkilerinin merkezinde metinler olarak karşımıza çıkar. Haritalar değerlerden bağımsız değildir ve siyasi bir tecrübenin sonucudur (Kaiser ve Wood, 2001: 24-25). Bu doğrultuda eleştirel jeopolitik de devletlerin haritadaki konumlarına dair ürettikleri siyasetin söylemidir (Van der Vusten ve Dijkink, 2002: 20).

Farklı coğrafi şekiller bu haritalar üzerinde farklı anlamlandırmalar barındırmaktadır. Kara-deniz sınırları, dağlık konumu, yer altı zenginlikleri, su

³ İngilizcedeki “territory” kavramı ülkesellik, toprak parçası gibi çevirilerle çeşitli çalışmalarda kullanılmıştır. Orhan ve Karabağ mülk ve mülkiyet kavramsallaşmasına başvururken, Türkçe yazında siyaset, hukuk, sosyoloji, siyasi coğrafya gibi alanlarda kullanılmasına rağmen batı dillerindeki anlamına karşılık gelen bir kavram bulunamadığını belirtirler (Orhan ve Karabağ, 2021).

kaynakları gibi unsurlar haritalarla görünür hale gelirken, o ülkenin kimlik üretimine katkı sağlar. Ada olma hali de bu doğrultuda bir ülkenin jeopolitiği üzerinde belirleyici olabilecek bir unsur olarak tanımlanabilmektedir. Perera'ya göre haritalarla pekiştirilen sınırlara dair üretilen stratejiler “adalı olma halinin muhakemesi”nin üretimine katkı sağlar (Perera, 2009: 5).⁴

İkinci alan sembolik şekillerdir ve söylemsel yapıdaki unsurlar ile ilişkilendirilmektedir. Bu çalışmanın çerçevesinden de yola çıkarak bir coğrafi kavram olarak ada aynı zamanda sembolik bir şekil olarak da karşımıza çıkar. Adam Nicholson (2007: 153) adayı, karşısında olduğu anakaradan mesafesi ve farklılığı ile geliştirdiği ötekiliği dışında başka hiçbir şey ile tanımlanamayacak bir mekân olarak açıklar. Montz'a göre ise adalar jeopolitiğin sıcak karnıdır (Montz, 2015). Kara devletleri için sınır hukuksal, askeri ve siyasal soruna yol açması muhtemel toprak üstündeki hayali çizgilerden oluşur. Bu geometrik çizgiler sayesinde keyfi bir çevreleme ve kolektif bir grubun ortaya çıkışı gerçekleşir (Simmel, 1997: 141). Doğa tarafından verili olmayan bu süreç, sınırlara mutlak kesinlik atfedilmesi ile çelişki içerisindedir. Diğer taraftan ada devletleri ise denizlerin sunduğu çalkantısız, sorunsuz doğal sınırlara sahiptir (Law, 2005: 267).

Kimi coğrafyacıların çalışmalarında ada kavramı kültürel olarak farklı, egzotik, romantik ve sadece uzak olarak kurgulanmıştır (Royle, 2001; Stratford, 2006; Lowenthal, 2007). Özellikle modern batı düşüncesinde gelişmiş bir kurgu ve mitolojinin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Hay'e (2006) göre adaların biricikliği onu belirginleştiren özelliklerin başka coğrafi şekillere atfedilen anlamlardan daha iyi ve daha etkili bir şekilde savunulması ile ilişkilidir. Sadece fiziksel bir coğrafi şekil olmasının ötesinde adalar siyasetin coğrafi tasavvurunda önemli bir yer tutar. Adaların karmaşık tarihleri hapsedilmelere, çevreleme politikalarına, tecrit edilmelere, zoraki yeniden iskanlara sahne olmuştur. Montz, adaların istisnai imgeleminin milliyetçiliğin önemli bir kaynağı olduğunu da vurgular (Montz, 2014: 2-5). Yine bu doğrultuda Hay, ada metaforlarının muhafazakâr siyasetin önemli bir parçası olduğunu savunur. Bu milliyetçi-muhafazakâr ideolojik çerçevede adada yaşayan ulusun keskin ve geçit vermeyen sınırlar sayesinde tehditlerden ve yozlaşmadan korunduğunu söyler.

⁴ Copeaux (1998), Türkiye ve Fransa'nın kıyılarla çevrili olması nedeniyle siyasal sınırları göstermeyen bir harita üzerinde de kolaylıkla tanınabildiğini, İsviçre ve Macaristan gibi karalarla çevrili ülkelerin böyle bir şansa sahip olmadığını söyler. Haritada kolaylıkla tanınabilen bir biçimin o ülkenin imgesi olarak tanınması da beklenilebilir bir sonuçtur. Copeaux tarafından yapılmış bu değerlendirmenin bir ada kıyı şekline sahip Britanya için de geçerli olduğunu belirtmek gerekir.

Paasi'nin yukarıda bahsi geçen sınıflandırmasının üçüncü unsurunu söylem oluşturmaktadır. Güç ve egemenlik ilişkilerinin üretimi ve meşrulaştırılmasına ışık tutması açısından söylem incelemesini herhangi bir eleştirel analizin merkezinde bulmak mümkündür. Bu doğrultuda eleştirel jeopolitik çalışmaları söylem analizlerine sıklıkla başvurur. Sözü geçen çalışmalar coğrafyanın ve politikanın iç içe olduğu ve güç yapılarının bir parçası olduğu kabulünden yola çıkarak jeopolitik söylemlerin dış politika eylemlerini meşrulaştırma amacı taşıdığına ve bunu da hegemonya çerçevesinde gerçekleştirmeye çalıştıklarına dikkat çekmektedirler. Bir söylem, toplumu belirli anlamlar etrafında birleştirmeyi başardığı andan itibaren hegemonik olarak kabul edilebilir (Agnew, 2003: 79).

Coğrafya ile ilişkilendirilen kavram ve konuların nasıl temsil edildiği ve bunlara dair üretilen söylemlerin incelenmesi eleştirel jeopolitik çalışmaların önemli unsurlarından biridir (Dodd, 1993: 71). Krause ve Renwick'e göre söylem üretiminin önemli bir unsuru olan kimlik ve coğrafya ilişkisi çerçevesinde karar alıcıların doğal gerçeklere atıf yapmasının sebebi siyasal alandaki "köklü belirsizlikler" in her zaman bir parçası olacak mekâna ve ülkeselliğe dair tartışmalı konulardır (Krause ve Renwick, 1996: XI). Ada ya da adasallık kavramı da bu doğrultuda hem "doğal" bir coğrafi gerçeklik hem de ülkesellik temelinde karşımıza çıkan bir söylem unsurudur.

Son olarak Paasi'nin başvurduğu dördüncü kavram kimlik ise, birey ve kurumların sınırlarının belirlenmesinde etkilidir. Egemenlik alanı içinde ya da dışında izlenen politikaların ve faaliyetlerin onu diğer egemenlik alanlarından nasıl ayırdığı konusunda başvuru noktası olarak karşımıza çıkar (Paasi, 2003: 113). Yukarıda bahsi geçen söylem unsuru ile birlikte düşünüldüğünde kimliklerin kelimeler ve eylemler aracılığı ile görünür olduğunu belirtmekte fayda vardır. Devlet tarafından üretilmiş söylemler kimliğin doğal bir gerçeklik olarak sunulmasına dayanır. Bu noktada egemenlik alanı amaçlanan "doğal"lığın sağlanmasında bir söylemsel araçtır. Egemenlik alanı için biçimlendirici bir unsur ve bilişsel üründür. Kimlik sayesinde verili bir mekânın çevresindeki diğer mekanlardan sökü� çıkarılması sağlanır (Pollice, 2013). Bu süreç kimliğin mekânı isimlendirme, somutlaştırma ve tasarlama aşamaları ile gerçekleşir.

Eleştirel jeopolitik bakış açısı ve adasallık ilişkisine dair verilen arka planının da gösterdiği gibi ilgili alanda önemli sayıda çalışma bulunmaktadır. Mevcut kavramsal çerçeve Britanya özeline taşındığında ise istisnacılık söyleminin önemli bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır. İstisnacılık ve ülke coğrafyası üzerine farklı ülkelere dair yapılmış çalışmalara iki temel örnek

göstermek mümkündür. Bunlardan ilki Agnew'in (1983) ABD istisnacılığını ve bunun dış politikadaki yansımaları çevreleme ve yayılma kavramlarını ön plana çıkararak eleştirel coğrafya perspektifi ile tartıştığı çalışmasıdır; ikincisi ise Yanık'ın (2011) Türk dış politikası söyleminde yer bulan eşikte olma kavramını ve bunun Türk istisnacılığına olan katkısını incelediği makalesidir.

Britanya açısından değerlendirildiğinde ise çoğunlukla istisnacılığın Avrupa şüphecililiği ile eş anlamlı olarak kurgulanması ve bu nedenle derinlemesine bir istisnacılık literatürünün bulunmaması, kavramın hem jeopolitik hem de adasallık özelinde bağını sınırlı tutmuş ve bu nedenle literatürde bir boşluk olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, bu ilişkiselliğe dair Britanya özelinde en önemli katkıyı Whittaker (2016, 2018) vermekle beraber, yazarın çalışmalarında istisnacılık kavramına dair yeterli bir değerlendirme bulunmamaktadır.

Bu doğrultuda çalışmanın sonraki bölümlerinde öncelikle Britanya istisnacılığının bu araştırma kapsamında nasıl tanımlandığı belirtilecek, ardından da yukarıda verilen kavramsal çerçeve ışığında Britanya'nın ada ülkesi olma konumunu nasıl istisnacılık siyasetinin bir parçası haline getirdiği incelenecektir.

2. BRİTANYA İSTİSNACILIĞI VE ADA ÜLKESİ OLMA HALİ

Tarihsel olgular, Britanya'nın Topluluk üyeliği boyunca istisnacı bir siyaset izlediğini göstermektedir. Bu çerçevede Britanya'nın istisnacılığı, ülkenin Avrupa entegrasyonu özelinde AET/AB'nin ilkelerinden ve politika gerekliliklerinden kendini hariç tutma iddiasıdır. İstisnacılık literatürüne ilişkin olarak, Yanık'ın (2011) kavramın ele alınışına dair yaptığı ayrımı dikkate almak gerekmektedir. Yanık'a göre siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanında iki farklı başlıkta istisnacılık incelemeleri yürütülmektedir⁵. Bunlardan ilki bahsi geçen devletin ya da ulusun kültürel, dini, tarihsel, stratejik ve toplumsal özelliklerini temel alarak farklılık ve üstünlük iddiasını inceleyenler; ikincisi ise bir takım kurumsal ve prosedürle ilgili unsurlardan kaynaklı yasal düzenlemelere, beklentilere ve genellemelere karşı çıkan devlet ve ulusları konu alan çalışmalardır⁶. Britanya'nın Avrupa entegrasyonuna karşı duruşunun ise her iki temadan beslendiği ve böylelikle aslında söylemi ve siyasal çıktıları birlikte

⁵ Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanında istisnacılık literatürünün aslında çok geniş olmadığına vurgu yapmak gerekir. Metinde bahsi geçen Agnew ve Yanık'ın çalışmalarına ek olarak ABD istisnacılığı için Tyrell (1991), Lipset (1996), Hodgson (2009); Kanada istisnacılığı için Studlar (2001), Kazemipur (2006); İsrail için Merom (1999); Türkiye örnekleri için ise Mardin (2005), Öniş ve Güven (2010) karşımıza çıkmaktadır.

⁶ Yanık, ilk grup çalışmalara örnek olarak Lipset (1996), Hodgson (2009), Merom'un (1999) çalışmalarına atıf yaparken; ikinci grup için Kazemipur (2006), Studlar'ın (2001) çalışmalarına göz atılması gerektiğini söyler.

anlamlandırmak adına bütünlüklü bir istinacılık incelemesinin konusu olması gerektiği vurgulanmalıdır.

Britanya, gerek kendini Kıta Avrupası'nın politik, ekonomik ve toplumsal yapısından ayırıştırarak gerekse karşılaştırmalı bir üstünlük belirterek istisnacılık iddiasını iddiayı üyelik öncesi ve sonrası dönemde devam ettirmiştir. Elbette ki Britanya, AET/AB politikalarıyla sorun yaşayan ve bu sorunları kendi biricikliği üzerinden çözmeye çalışan tek üye ülke değildir. Bir başka ifade ile istisnacılık söylemi ve siyaseti Britanya'nın istisnası değildir. Fakat üyelikten çıkmayı iki kez referanduma götüren, Avrupa yanlısı olarak kabul edilen iktidarlar⁷ döneminde bile istisnacılık tutumunu sergilemekten vazgeçmeyen ve son olarak kırk üç yıllık AET/AB üyeliğine son verme kararı alan bir ülke olması nedeniyle diğer üye ülkelerden farklı bir konuma sahiptir. Britanya istisnacılığı, kendini karşıtlıklar üzerinden tanımlamaya dayanır. Aslında her ulusun tarih yazımı istisnacılık söyleminden beslenir. Bu bağlamda istisnacılığın bir ulus-devlet normu olduğu da söylenebilir. Fakat Britanya'nın Kıta Avrupası ile ilişkilerinde söz konusu olan istisnacılık Fransa, Almanya vb. ötekileştirilmiş ulus devletlerin yanında "Avrupa"nın topyekûn bir karşı kimlik üzerinden Britanya'nın ötekisi olarak konumlandırılmasıdır (Uz-Hançarlı, 2019).

Britanya istisnacılığı, Avrupa şüpheciliğinin sıklıkla başvurduğu bir yöntem olarak da kabul edilebilir. İstinacılığın Avrupa şüpheciliğinden ayrıştığı nokta ise sadece Avrupa ve ona ait kurum ve politikalara olumsuz bakmak, onları eleştirmek ve ötekileştirmekle kalmayıp bunu yaparken Britanya'nın ilgili alanlardaki biricikliğine, farklılığına ve hatta üstünlüğüne atıfta bulunmasıdır. Bir başka ifadeyle istisnacılık, Avrupa şüpheciliğini açıklamak için gerekli, ama tek başına yeterli olmayan bir çerçevedir. Akademik yazın incelendiğinde her ne kadar Britanya-AET/AB ilişkisinin sorunlu yapısından ziyade uyumlu bir ortaklık olduğunu savunan bir kanat olsa da çoğunlukla Britanya'nın farklı tutumuna dikkat çekilmiştir. "Tuhaf/isteksiz ortak", "yarı-ayrık ilişki" gibi tanımlamalar yapılmış, Britanya'nın Avrupa entegrasyonunun "kıyısı"nda kaldığına dair bir tablo çizilmiştir (Gowland vd., 2009). Bu çalışmaların ortak noktası, Britanya'nın entegrasyon içinde istisnacılık politikası izlediği ve kendini diğer üye ülkelerden hem farklı hem de üstün bir konuma yerleştirme çabası içinde olduğudur. Burada belirtilmesi gereken, aslında akademik yazının odak noktasının Avrupa şüpheciliği üzerine kurulmuş oluşudur. Bilhassa kimi

⁷ Bu hükümetlerden biraz daha detaylı bahsetmek gerekirse, öncelikle 1970-1974 döneminde görev yapmış ve Britanya'nın AET'ye üyeliğini gerçekleştiren Edward Heath hükümeti (Gamble, 1998; George, 1998) ve 1997-2007 yılları arasında başbakanlığı yürütmüş Tony Blair hükümeti Britanya siyasi tarihinde en Avrupa yanlısı iktidarlar olarak değerlendirilmektedir (Smith, 2005; Wall, 2008; Mölder, 2018).

çalışmalarda istisnacılık kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılan Avrupa şüpheciliğinin Britanya-AET/AB ilişkilerini anlamlandırmak adına ana paradigma olarak görülmesi istisnacılık kavramına dair yazını zayıf ve eksik bırakmıştır.⁸ Britanya'nın istisnacılığı tarihsel olarak akademik yazında farklı vurgularla dile getirilmiştir. Konu genel olarak incelendiğinde Britanya istisnacılığının en belirgin olarak şekil bulduğu alanların üretim ilişkileri, ülkenin yönetim sistemi, devlet-toplum ilişkileri, Britanya'da ulusal kimliğin oluşumu, dış politika ve emperyalizm ile ada ülkesi olma hali başlıkları etrafında toplandığı görülebilir (Uz-Hançarlı, 2019). Bu çalışmanın amacı doğrultusunda bahsi geçen başlıklardan Britanya'nın adasallığına odaklanmak gerekirse, klasik jeopolitiğin bakış açısından verili coğrafi koşullar temelinde bir ada olarak Britanya'yı tanımlayarak işe başlamak gerekmektedir.

Britanya Avrupa Kıtası'ndan İngiliz Kanalı ile ayrılır ve dünyanın sekizinci büyük adasıdır. Britanya'nın hiçbir yerinin denizden 70 milden daha uzak bir konumda olmaması ticaret anlamında ülkeye avantaj sağlamaktadır. Kömür ve koyun bolluğunun yanında ticari bir mal olarak denizin bolluğu, ülkenin yoksun olduğu birçok ürünün temin edilmesini kolaylaştırmıştır (Law, 2005: 268-269).

Ada devleti olmanın vurgusu 15. yüzyılın ortalarındaki yüzyıl savaşlarına dayanmaktadır. Bu savaşla Kıta'daki topraklarının önemli bölümünü kaybeden İngiliz Krallığı'nın Britanya adasına yapabileceği vurgudan başka alternatif kalmamıştır. Adalılık kimliğini güçlendiren bir başka olay ise VIII. Henry döneminin Roma Katolik kilisesinden ayrılmayla sonuçlanan reform hareketidir. Böylece Kıta Avrupası ile Britanya adası arasında kültürel bir bölünme yaşanmıştır (Spiering, 2015: 41).

Christopher Hill'e göre Britanya'nın bir ada olduğunu söylemek pek orijinal bir şey değildir. Ancak, 16 ve 17. yüzyıllarda bu verili coğrafi özellik son derece önemli görülmüştür. 1642-1651 yılları arasındaki İngiliz İç Savaşı'ndan önceki yüz elli yıl Kıta'da hemen hemen kesintisiz savaşa tanık olunurken; aynı dönemde İngiltere'de barış ortamı hâkim olmuştur. Ulusal savunma konusunda donanma yetkili olarak kabul edilirken; orduya ihtiyaç kalmamıştır. 1603'ten sonra iki krallığın birleşmesi üzerine İskoçya ile olan sınırı da savunmaya gerek duyulmamıştır. Nehir ulaşımının gelişmiş olması sayesinde kara taşımacılığı yerine, nehir taşımacılığı tercih edilmiştir. Malları kara yoluyla Norwich'ten Londra'ya götürmenin yani ülke içinde iki şehir arası ulaşımın, aynı yükü deniz yoluyla Lizbon'a götürmek kadar maliyet yarattığı vurgulanmalıdır. Bu sebeple de kıyı ticareti hızla yaygınlaşmıştır. 17. yüzyılın ilk yarısına denk gelen I.

⁸ Bahsi geçen çalışmalar için bkz. Gifford, 2004, 2006, 2008; Glencross, 2014; Spiering, 2015 ve Tournier-Sol ve Gifford, 2015.

Charles dönemi sırasında Thames nehri üzerinde Londra'dan Oxford'a kadar ulaşım yapılabilmesi (Hill, 2016: 29) İngiltere'ye, rakip devletler karşısında önemli bir ticari üstünlük sağlamıştır. Coğrafi avantajın üstünlüğe çevrilmesinde Denizcilik Yasaları'nın⁹ sağlamış olduğu kurumsal düzenlemenin önemli bir etkisi olmuştur. İlki 1651'de oluşturulan Denizcilik Yasası ile ithalat konusunda düzenlemeler getirilmiş, ithal edilecek ürünlerin ya üretici ülkeden ya da sevkiyat yapılan ülkeden doğrudan getirilmesi sağlanmış ve bu taşımaların sadece üretici ülkelerin gemileri ya da İngiliz gemileri ile yapılması yasal güvence altına alınmıştır. Böylece üçüncü bir ülkenin bu ticari ilişkinin içinde yer alması önlenmiştir. 1660'taki ikinci yasa, sömürgelerde üretilen şeker ve tütün gibi ürünlerin sadece İngiltere'ye ya da diğer İngiliz sömürgelerine ihraç edilmesini sağlamıştır. Böylece Kıta Avrupası ile sömürgelerin doğrudan ticareti engellenmiştir. Yine aynı doğrultuda bu ticareti sağlayan gemilerin İngiliz ya da sömürge ülkesi mülkiyeti olması gerektiği yasallaştırılmıştır. 1663 yasası ise ihracat temelli olup, sömürgelere Avrupa'dan doğrudan hiçbir ürünün ihraç edilmemesi için düzenlenmiş ve tek ihracat olanağı İngiltere üzerinden olacak biçimde ayarlanmıştır (Harper, 1939). İngiltere'nin siyasi açıdan adasallığı 16. yüzyıl ile birlikte ulusal pazarını korumasına ve burjuvazi sanayisinin diğer Avrupa ülkelerinden çok daha başarılı olmasına yol açmıştır (Sayer, 1992: 1401).

Ada ülkesi olmanın sunduğu bu maddi kazanımların yanında, Britanya'nın adalı olma hali ve "ada ırkı" fikri Kıta üzerinde üstünlüğün kaynağı olarak da görülmüştür. Adalı olmak sadece coğrafi bir konumlandırmada değil; siyasette, duygularda ve davranışlarda da yansımaları bulmuştur. Ada zihniyeti her ne kadar küresel amaçlar taşısa da Avrupa ile ilişkilerde doğurduğu sonuçlar itibari ile önemlidir. Britanya bunu Avrupa ile ilgili "karışıklık"lardan kurtulma yolu olarak kullanmıştır (Kumar, 2003b: 17). Britanya'nın Norman zamanlarından beri işgale uğramamış olması, Fransa'dan Rusya'ya kadar hiçbir Avrupa devletinin paylaşmadığı bir özelliğidir (Aylmer, 1990: 92). İşgale uğramamış olmak ulusal biriciklik duygusunu güçlendiren bir etken olmuş ve Kıta etkisine karşı bir direniş yaratmıştır (Sayer, 1992: 1392-1393). VII. Henry dönemi ile birlikte donanma filosunun genişlemesi ülke elitlerinin kendilerini fethedilemez bir kalede konumlandırmalarına sebep olmuştur. I. Elizabeth döneminde, 1588 yılında gerçekleşen İspanyol Armadası'ndaki kurdukları üstünlük ile İngilizler bu durumu pekiştirmiştir. Bu tarihten itibaren de İngilizler, Batı Avrupa'ya herhangi bir devletin egemen olmasına, alçak ülkelerdeki limanları kontrol etmesine ve

⁹ Denizcilik Yasaları 17. yüzyılın ikinci yarısında parlamentonun ticaretin korunması, sömürge ticaretinin geliştirilmesi ve Kıta Avrupası'ndaki rakiplerle mücadele edebilmek amacıyla çıkardığı bir dizi düzenlemelerdi (Zahedieh, 2010).

kendi ticaret ve deniz üstünlüğüne meydan okumasına engel olmak amaçlı bir politika izlemiştir (Smith, 2006: 439).

Eleştirel jeopolitik perspektifinden bakıldığında istisnacılık politikaları üretilirken, karar alıcılar Britanya'yı Avrupa'dan ayıran ada hikâyesini üç farklı yorum ile anlatı haline dönüştürmüşlerdir. Bu anlatılardan ilki adada yaşayanlar üzerine odaklanmış ve adada yaşamın belli bir kültür ve karakter verdiğine dayandırılmıştır. Denizle çevrelenmiş olmanın Britanya'yı bir arada, düşmanlarını da dışarıda tuttuğu üzerine kurulu bu anlatı, adada yaşayanların bağımsızlıklarına düşkün ve mücadeleci olduğu söylemleri ile zenginleştirilmiştir (Spiering, 2015: 34). İkinci anlatı türü, Britanya'nın ada olmasına vurgu yapmaktansa, onun bu konumu nedeni ile Avrupa'nın bir parçası olmaması üzerine kurulmuştur. Bu soyutlama durumu Britanya'yı mutlu ve huzurlu bir ülke yaparken, Kıta'nın karışıklarından uzak kalmasını sağlamıştır. İngiliz edebiyatında da karşılığını bulan bu anlatı doğrultusunda Shakespeare, Britanya'nın doğa tarafından inşa edilmiş bir kale sayesinde kendini istilalardan ve savaşlardan koruduğunu söylemiştir. Thomas Moore'a göre ise Ütopya'nın dünyadaki en medeni ulus olmasının tek yolu ülkeyi ana karadan ayırmaktan geçmektedir (More, 1965). Son anlatı örneği soyutlamadan ziyade bir özgürleşme hikayesi olarak düşünülebilir ve bu tarz bir anlatıda Britanya yeni dünyalara açılan keşiflerin ana limanı olarak tasvir edilmektedir. Coğrafyanın ulusal karakteri belirlemesi, tüm Britanya nesilleri için genel geçer bir karakter olarak görülmüştür, çünkü doğanın sunduğu bir gerçeklik olarak ada konumunun sürekli olması gerekmektedir. Bu istisnai konum ve durum kaçınılmaz, sonsuz ve zamansızdır (Spiering, 2015: 39).

Whittaker'a göre Britanya'nın adasallığı beş temel alanda kimlik üretimine katkıda bulunmuştur. Bunlardan ilki bir ada olarak Kıta Avrupası'ndan tecritle oluşur. Britanya'nın daimî ne dostu ne düşmanı ne de kalıcı bir çıkarı olmadığı kabulünden yola çıkarak Avrupa'da olan biten her şeyden güçler dengesi sağlandığı sürece kendini ayrı tutan bir ada ülkesi olarak kabul edilir. İkincisi evrenselcilik ilkesi temelinde ve Britanya'nın çıkarları tehdit altında olduğunda her zaman ve her yerde gücünü gösterebileceği ve zaten göstermesi gerektiği fikri ile oluşmaktadır. Okyanuslardaki hâkimiyet Hindistan'ın Kalküta'sını Fransa'nın Britanya'nın hemen karşısındaki kıyısında konumlanmış Calais şehri kadar yakın kılar. Adasallığın üçüncü boyutu ise aslında evrenselcilik ilkesinin bir uzantısı olarak deniz imparatorluğunun stratejik yönetimidir. Sömürge kolonilerindeki hegemonyasını korumak ve doğal kaynaklar arasında ulaşım ve ticareti sağlamak için kurulması gereken bir takım iletişim Hatları Avrupa'dan ziyade Cebelitatık, Cape Town, Süveyş ve Singapur gibi coğrafi noktaların önemini arttırmıştır. Dördüncü noktada, Whittaker, bahsi geçen İletişim Hatları

sayesinde bir deniz imparatorluğu olan Britanya'nın karasal güç olan ülkelerin anti tezi olarak kimliğini şekillendirdiğini işaret eder. Örneğin Rus İmparatorluğu Britanya'yı kendi yapan her şeyin tam karşıtıdır. Büyüktür, bitişik bir bloktur ve otokratiktir (Whittaker, 2018). Son olarak ada kimliği "Büyük Britanya" fikri ile ilişkilendirilmektedir. Bu doğrultuda Britanya'nın kolonileştirdiği her yer bilfiil onun bir parçasıdır. Fransızların Cezayir'i siyasal, ekonomik ve kurumsal bir uzantı olarak görmesinden farklı olarak Britanya için söz konusu olan Anglo-Sakson değerlerinin yayılması ve güçlendirilmesidir. Adasallık benzersiz ve biricik değerlerin oluşturulması için yeterli ayrılığa izin vermiştir; evrensellik ve iletişim Hatları, bunların dünya çapında iletilmesini sağlamıştır ve kara gücüne karşı duyulan husumet, Britanya'yı yozlaşmış kıtasal değerlere karşı üstün göstermiştir (Whittaker, 2018).

Whittaker'ın kavramsal çerçevesini çizdiği adasallık, Britanya'daki siyasetçilerin ulusal kimlik inşasına dair kurdukları söylemin önemli bir parçasıdır. Ancak Whittaker çalışmalarında Britanya'nın adasallık söylemine hangi somut AET/AB politikaları bağlamında başvurduğuna değinmemiştir. Bu bağlamda bir sonraki bölümdeki analiz Whittaker'ın bıraktığı boşluğu da doldurmaya çalışarak, Yanık'ın (2011) işaret ettiği ilgili literatürün ayrıldığı temaları bir araya getirmeyi amaçlamıştır. Bir başka ifade ile eleştirel jeopolitik çalışmaları adasallığın önemli bir kimlik inşası aracı olduğunu göstermektedir. Coğrafi pratikler ülkesellik üzerinden kimlik oluşumuna katkıda bulunur ve bu kimlikler aynı zamanda dış politikanın inşasında kullanılır (Mamadouh ve Dijkink, 2006: 356). Bu sebeple, Britanya dış politikasının yönelimlerini adasallığın açıkladığı argümanı yanıltıcı olmaktadır ve adasallığın istisnacılığın bir argümanı olarak söylemsel temsiline dış politika tercihlerini nasıl şekillendirdiği önemli bir inceleme alanı olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁰

¹⁰ Çalışmadaki söylem analizi ile ilgili belirtilmesi gereken bir önemli nokta da Britanya Parlamentosu içinde Avrupa entegrasyonuna karşı geliştirilen oldukça farklı tutumların bulunmasıdır. Bir başka ifade ile istisnacılık söylemi parlamentonun tek ve ortak dili değildir. Tamamen AET/AB'yi destekleyen ve bu kurumların ürettiği her politikada Britanya'nın da yer almasını savunanlar olduğu gibi (*Europhile*), büyük ölçüde entegrasyonla ve onun getirileriyle mutabık kalan ancak zaman zaman ortaya çıkan fikir ayrılıklarının da entegrasyon kurumları içinde yapılacak reformlarla aşılabileceğini düşünen milletvekilleri (*Eurorealist*) de mevcuttur. Britanya'nın 43 yıllık AET/AB üyeliği dönemi boyunca entegrasyonu savunan önemli sayıda milletvekili parlamentoda görüşlerini dile getirmişlerdir. Bu görüşler tarihsel arka planla da desteklenmektedir. Britanya'nın 1960'lı yıllarda AET üyeliği için yaptığı iki başvuru De Gaulle tarafından veto edilmiş, Londra'nın ısrarlı katılım talebi ancak 1973'te gerçekleşmiştir. Ayrıca Britanya, Tek Avrupa Senedi'nin gerçekleşmesine önemli katkılar sunmuş, 2004 genişlemesi başta olmak üzere entegrasyonun genişleme politikasının da destekçisi olmuştur ve üyelikten ayrıldığı güne kadar da birçok alandaki AB müktesebatını sorunsuzca uygulamıştır (Bache ve Jordan, 2006).

3. ADASALLIĞIN BRİTANYA İSTİSNACILIK SÖYLEMİ VE POLİTİKALARINA YANSIMASI

Britanya'nın siyasal aktörlerinin söylemlerine dayanan bu çalışmada yöntem olarak Eleştirel Söylem Analizi (ESA) tercih edilmiştir. Söylem, güç ve iktidar ilişkilerini içeren ve yeniden üretilmesine katkı sağlayan bir yapıdır. Söylem analizini eleştirel yapan unsur, verilerin toplumsal bağlamda değerlendirilip siyasi bir tutumla incelenmesidir (Wodak, 2002: 9). Siyasal ve sosyal bilimlerin öncelikli tercih edilen araştırma yöntemlerinden biri olması, söylemin bağlamsallığına (*contextuality*) yaptığı vurgu sayesinde. Bu bağlamsallığı sağlayan unsurlar güç, tarih ve ideoloji olarak sıralanabilir (Fairclough ve Kress, 1993: 2). ESA, bu unsurlar çerçevesinde söylemsel pratiklerin nasıl ortaya çıktığını, iktidar ilişkileri ile nasıl şekillendiğini ortaya koymaya çalışır. Söylemin toplumsal yapılar ve süreçlerle çift yönlü bir ilişkisi vardır. Hem bunların yeniden üretilmesine katkı sağlar hem de mevcut toplumsal yapı ve süreçlere anlam katar (Wodak, 2002).

ESA yöntemi ile bu çalışmada, meşruiyetini coğrafyanın doğal ve verili olması kabulünden alan Britanya adasallığının istisnacılık söylem ve siyasetine nasıl bir katkı yaptığı cevaplanmaya çalışılan temel araştırma sorusudur. Bu doğrultuda çalışmada kullanılan verileri toplama süreci Britanya Parlamentosu'nun resmi arşivi Hansard¹¹ üzerinden gerçekleştirilmiştir. Hansard üzerinde, Avam Kamarası'nın herhangi bir gün arşivine erişildiğinde o güne ait oturum başlıkları ve yazılı cevaplar bölümlerine ulaşılmaktadır. Bu çalışmada yazılı cevaplar kapsam dışı bırakılıp sadece o güne ait sözlü iletişime dayanan oturumların başlıkları üzerinden veri taraması yapılmıştır¹². İlgili güne ait oturum başlıkları, Hansard'da tasnifli halde bulunmaktadır. Bu tasnifli başlıklar arasından Avrupa entegrasyonuna ve onun kurumlarına (AET/AB vb.), politikalarına (OTP, APB vb.), kurumsal yapı içinde düzenlenen hükümetlerarası zirve ve konseylere (Stuttgart Avrupa Konseyi, Milano Avrupa zirvesi vb.), bunlar sonucunda ortaya çıkmış antlaşmalara (Maastricht Antlaşması, Lizbon Antlaşması vb.) atıf yapan her türlü başlık incelenmiştir. Böylece araştırma sorusunu cevaplamaya yardımcı olan adımlardan ilki olan

¹¹ Hansard, hem Avam hem de Lordlar Kamarası'nda geçen konuşmaların gün gün aktarıldığı bir arşiv kaynağıdır. Parlamento görüşmeleri, tekrarlar ve hatalar düzeltildikten sonra kelimesi kelimesine aktarılır ve böylece anlam kaybına uğramadan konuşmalar okuyucuya sunulur. Hansard aracılığıyla, aynı zamanda oturumlarda alınan kararlara ve hangi parlamento üyesinin ne yönde oy kullandığına dair bilgilere ulaşmak da mümkündür. Tarihsel olarak basılı ve belirli bir üyelik ücretine tabi arşiv olan Hansard'a erişim, günümüzde internet aracılığıyla ücretsiz olarak sunulmaktadır. Bu hizmet aracılığıyla 19. yüzyıla kadar uzanan bir arşive erişmek mümkündür (Uz-Hançarlı, 2019).

¹² Yazılı cevapların önceden kurgulanmış metinler olması ve irticalen hazırlanmış söylem örnekleri olmaması nedeniyle çalışmada böyle bir sınırlamaya gidilmiştir.

makro düzeydeki “söylem konusu” (*discourse topics*) belirlenmiştir. Bu aşamada ana hatların (tematik başlıkların) belirlenmesi ile Britanya-AET/AB ilişkilerine dair bir anlatı ortaya çıkmıştır. Takibinde, tespit edilmiş tüm oturumların içerikleri tek tek okunmuş ve bu içeriklerdeki ada ve adasallık kavramlarına karşılık gelen İngilizce kelimeleri (*island/insular/insularity*) barındıran konuşma örnekleri ile mikro söylem konusu tespit edilmiştir. İkinci aşamada ise ESA'nın nitel araştırmalara sağladığı en önemli katkılardan olan kimlik inşasına dair oluşturulan “söylemsel stratejiler”den (*discursive strategies*) istisnacılık unsuru çerçevesinde ve belirlenen makro/mikro konular sınırlılığında Britanya'nın Avrupa/AET/AB'den *biz ve onlar* ekseninde nasıl farklılaştırıldığı incelenmiştir (Aydın Düzgüt, 2011). Son olarak ise ilgili söylem örneklerinin Britanya'nın entegrasyon içindeki hangi politika tercihlerinin meşrulaştırılmasında araç olarak kullanıldığına bakılmıştır.

Britanya Parlamentosu resmi arşivi Hansard'ta yapılan bu tarama Britanya siyasetçilerinin AET/AB'nin kimi politikalarından muafiyet elde etmek için coğrafi konumuna atıflar yapan ve ülkenin ada kimliğini vurgulayan söylem örnekleri ürettiklerini göstermektedir. 1973-2017 yıllarını kapsayan bu inceleme sonucunda en belirgin istisnacılık siyasetinin Ortak Balıkçılık Politikası (OBP) ile göç ve sınır politikaları bağlamında yürütüldüğü görülmektedir. Bu noktada, ilgili politika alanlarının öne çıkış sebebinin nicel bir üstünlük olmadığı vurgulanmalıdır. Bahsi geçen alanlarda Britanya'nın ada konumunu bir meşrulaştırma aracı olarak ön plana çıkardığı ve AET/AB'nin mevzuatından ayırışma ya da muafiyet talep ettiği söylenebilir. Ayrıca çalışmadaki mevcut nitel araştırmanın, verilerin içerik ve anlam boyutları göz önünde bulundurularak yapılması sebebi ile veri analizinden farklı politika alanlarında adasallık söyleminin varlığı ile ilgili herhangi bir karşılaştırmalı istatistiksel bulgunun izi sürülmemiştir. Bununla birlikte içerik olarak benzer temalarla tekrar eden konuşma örneklerinden temsili olarak sadece bir tanesi kullanılmakla beraber, yukarıda belirtilen sınıflandırmalar sonrasında elde edilen verilerin önemli bir kısmına çalışmanın uzunluğu kısıtı doğrultusunda metin içinde yer verilememiştir.

OBP ve göç politikalarına karşı üretilen söylem örneklerine geçmeden önce *biz ve onlar* üzerinden farklı bir kimlik üretme sürecinin parçası olarak kullanılan adasallık söylemine değinmek faydalı olacaktır. Whittaker'ın yukarıda bahsi geçen beş başlıkta özetlediği kimliklerin söylemsel yansıması da bu doğrultuda Parlamento konuşmalarında önemli yer teşkil etmektedir. Ada devleti olma durumu Britanya'da ulusal kimlik yaratımına katkıda bulunur ve AB politikalarının dışında kalma ya da bunu talep etme meşruiyeti kazandırır. Ada

olarak Britanya'nın kendi jeopolitik çerçevesinde ulusal çıkarları hem gerçekçi hem de gerçekleştirilebilirdir (Whittaker, 2016).

Coğrafyanın yarattığı istisnai durum Britanya'nın bir ada devleti olmasıyla başlar. Ada olmanın ayrı bir coğrafyası olduğu gibi ayrı bir tarihi, ayrı siyasal yapısı ve kurumları olduğu milletvekillerinin konuşmalarına şu şekilde yansımaktadır:

“İki dünya savaşına katılımımızdan öğrendik ki çıkarımız Avrupa'da barışın korunmasından yana, ama tarihsel olarak Avrupa'daki gelişmeleri ve olayları etkileme yeterliliğimiz sınırlı, özellikle Birleşik Devletler'in desteği olmadığında [...] Biz bir adayız. Karasal güç değiliz” (Roberts, 1996).

“Farklı bir tarihimiz ve coğrafyamız var. Biz bir adayız. Farklı kurumlarımız var. Kurumlarımız, hukuk yapımız, kendinden önceki kurumları ortadan kaldıran işgaller ve devrimlerle değişmek yerine, zamanla evrim geçirdi. Biz hiç işgal edilmedik. Yüzlerce yıl devrim yaşamadık. Napolyon yasalarına tabi olmadık. Bizim fitratımızda karasallık yerine deniz var” (Lilley, 2008).

Her ne kadar yukarıda verilen söylem örnekleri AET/AB üyeliği dönemine ait olsa da üyelik öncesi dönemde de Topluluk karşıtlığı üzerine kurulmuş kimlik inşasının adasallık söylemleri Britanyalı politikacıların konuşmalarına yansımıştır. 1963 yılında, yani Britanya'nın AET'ye yaptığı ilk başvurunun Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle'ün etkisiyle veto edilmesinin ardından, dönemin Muhafazakâr Parti Milletvekili Peter Smither, Egmont Institute tarafından basılan “*Britain and Europe*” başlıklı makalesinde Britanya coğrafyasının biricikliğini kara ve deniz sınırlarının farklılıkları üzerinden anlatır. Smithers'a göre kara sınırı gerçek bir sınır değildir. Fransız ulusal kimliği içerisinde komşu sınırlara yaklaştıkça İspanyol ve İtalyan unsurları bulunmaktayken, Fransa'nın Britanya adasına en yakın noktası ve en uzak noktası arasında Britanya kimliği unsurlarını taşıma ile ilgili herhangi bir farklılık gözlemlenemez. Smithers, aynı şekilde Britanya için de ülkenin herhangi bir yerinde Fransız kimliğine dair herhangi bir unsurla karşılaşmanın mümkün olmadığını iddia eder. Çünkü aralarında “gerçek bir sınır” vardır ve bu coğrafyanın “değiştirilemez gerçeği”dir (Smithers, 1963: 307-308). Yine yukarıda bahsi geçen veto kararı ile ilgili olarak dönemin başbakanı Macmillan “eğer Fransız hükümeti bize ada olarak karşı çıkıyorsa, tam da o adanın bizim dünyaya bıraktığımız zengin miras olduğu” hatırlanmalıdır ifadesini kullanır (Whittaker, 2018).

Kendi coğrafyasına anlamlar yükleyen Britanyalı siyasetçiler, söz konusu Avrupa olduğunda bir coğrafi terim olarak “Avrupa” ile kurumsal yapı arasına keskin çizgiler koyabilirler. Glencross’a göre bu, Avrupa’nın siyasi anlamı üzerine yürütülen tartışmanın son aşamasıdır (Glencross, 2019: 1-2). Siyasetçilerin söyleminde Avrupa demek çoğunlukla AET/AB gibi kurumsal yapıya işaret etse de kimi zaman her iki partinin milletvekilleri bu ayrımı vurgulayıp kurumsal yapının aslında bir inşa olduğuna ve doğal olmadığına dikkat çekmeye çalışır. Belirli bir coğrafyaya atıf yapan “Avrupa” kavramına dair olumlu görüşler belirtilebilir ancak adasallığı ile temsil edilen Britanya’nın aslında bu coğrafyaya ait olmadığı ve onun dışında kaldığı aşağıdaki söylem örneklerinden anlaşılacağı gibi temel argümandır:

“Ben Avrupa yanlısıyım, ama Roma Antlaşması karşıyım. O bir kurgu. Avrupa karşıtı değilim [...] Avrupa’nın birliğini başka bir yolla görmek istiyoruz. Şu anda Topluluk’ta olanlar, uzun dönemde Avrupa insanına zarar verecek” (Marten, 1976).

“Burada Avrupa’nın büyük bir hayranı, ama Avrupa Birliği’nin büyük bir düşmanı olarak bulunuyorum. Bu ülkede bizler o kadar şanslıyız ki hükümetimiz mali destek programından tamamen çekilmemizi sağladı” (Leadsom, 2011).

AB’nin kurumsal yapısı üzerinden yürütülen bu eleştiri yukarıdaki alıntılarda da görüleceği üzere Muhafazakâr Parti içinde sıklıkla rastlanan bir retoriktir. Her ne kadar bu söylem tarzı popülist sağ partilere özgü gibi görünse de (Glencross, 2019: 3), Britanya’da siyasi yelpazenin merkez solunda yer aldığı kabul edilen İşçi Partisi milletvekillerinin de başvurduğu bir söylem olduğunun altı çizilmelidir. Her iki partinin söylemlerinde de Avrupa, yaşadığınız adadan çıkıp farklı amaçlarınız doğrultusunda gidebileceğiniz ötekinin coğrafyasıdır:

“Ben bir Avrupa aşığıyım. Tatillerim için her yıl oraya giderim. Bir ya da iki Avrupa yabancı dili konuşmaya çalışırım. Avrupa kültürünü, edebiyatını ve her şeyden çok insanını çok seviyorum –her açıdan Avrupa merkezci bir insanım– ancak AB, belirli bir siyasi görüşü olan bir siyasi kurum” (Hopkins, 2014).

Bu ada coğrafyasının Britanya’ya “armağan”ları olduğuna ve bu armağanların Avrupa entegrasyonu aracılığıyla ülkenin elinden alınmak istendiğine dair söylem örnekleri de mevcuttur. İncelenen konuşmalar göstermektedir ki bu armağanlardan en önemlisi balıkçılıktır.¹³

¹³ İşçi Partisi Milletvekili Kelvin Hopkins’e göre Britanya’nın kendine özgü tarımsal yapısı da ada olmasının bir sonucudur (Hopkins, 2013).

Roma Antlaşması'ndan 1970'lere kadar balıkçılık politikası Topluluk için herhangi bir önem taşımazken Britanya, Danimarka ve Norveç gibi balıkçılıkla ilgilenen ülkelerle üyelik görüşmelerinin sürdürülmesi, başta Fransa olmak üzere üye ülkelerde konu ile ilgili ortak bir politika oluşturma ihtiyacını doğurmuştur. 1971 Şubatı'nda ilk düzenlemelerin uygulanmaya başlamasının ardından, aday ülkeler, üye ülkelerden iltimas ve ödün isteyen bir konuma gelmiştir. Üyeliği ile birlikte Britanya, AET'nin en fazla balık tüketimine, en büyük balıkçılık sektörüne ve en uzun kıyı şeridinde sahip ülkesi olmuştur. AET'ye katılım anlaşması üye ülkelere 6 mil özel ekonomik bölge hakkı tanıırken, Britanya'ya balıkçılığa bağımlı yaşayan bazı bölgelerinde "geleneksel ve tarihsel haklara saygı" çerçevesinde 31 Aralık 1982'de geçerliliği dolacak 12 mil hakkı sağlanmıştır (Quin, 1983: 340-345). Ülke içinde ise "Kıta Avrupası'na sıkışmış ve denizcilikten anlamayan Brüksel'in" bir ada ülkesi olan Britanya'nın balıkçılık politikalarını kontrol ediyor olması parlamentoda tepkilere yol açmıştır (Gowland vd., 2009: 78)¹⁴.

Örneğin dönemin İşçi Partisi Milletvekili James Johnson, "balık ve patates kızartması"nın ulusal yemek olarak benimsendiği Britanya'ya OBP'nin tehdit oluşturduğunu şu sözlerle ifade eder:

"Biz donanması dünyanın her tarafında düzen sağlamış bir deniz ulusuyuz. Şimdi geleceğimize üçüncü bir taraf karar veriyor [...] Kimse bu duruma itiraz eden balıkçılara şovenist dememeli. Bu onlar için yeni bir durum ve allak bullak olmuş bu insanların duygularını paylaşmalıyız [...] Sularımıza açık erişim seçmenlerimin kafasını karıştırıyor [...] Hepimiz kabul ediyoruz ki kıyıları olan devlet özel bir konumdadır. Britanya'nın konumu eşsizdir. AET sularındaki balıkçılığın en az yüzde 60'ı Birleşik Krallık'a aittir [...] Eşsiz konumumuzun - ki bu bir tekel değil- kabul edilmesi gerekiyor" (Johnson, 1977).

1977'de bir İşçi Partisi milletvekili tarafından yapılan bu konuşmaya benzer bir retorik 2000'lerde yine görülebilmektedir.

¹⁴ OBP, fazlaca merkezi bulunduğu ve balıkçılıkta savurgan uygulamaları teşvik eden, ve bu bağlamda ülkenin balık stoklarını azaltan bir politika olduğu gerekçesiyle Britanya'da sıklıkla eleştirilmiştir. Bununla birlikte diğer AB üyesi ülkelerin Britanya sularına özel ekonomik bölge limitleri nedeni ile daha fazla ulaşımı olduğu iddiası OBP'ye karşı eleştirel bir kamuoyu oluşturmuştur. McAngus ve Usherwood'un (2016) çalışmasının sonuçlarına göre balıkçıların yaklaşık %92'si Britanya'nın AB üyeliğinden ayrılması yönünde oy kullanacağını söylemiştir. Bu meslek grubunun önemli bir çoğunluğu (%92,8) üyelikten ayrılmakla balıkçılık endüstrisinin daha iyi konuma geleceğini savunurken, balık tutma kotalarının artacağını (%76,7) da düşünmektedirler. Stewart ve O'Leary (2017) ise eleştirilerin OBP'ye yanlış yönlendirildiğini, aslında balık tutmaya elverişli deniz araçlarıyla ilgili kotalar gibi balıkçılıkla ilgili bazı önemli kararların Britanya hükümeti tarafından belirlendiğini belirtmektedir.

“Biz bir ada devletiyiz bu yüzden balığımızın önemli bir kısmını yakalamayı istemememiz düşünülemez. En büyük balıkçı ulus olmayı umuyoruz [...] Adamızın her tarafında balıkçı limanları ve toplulukları var [...] Balıkçılık da aynı madencilik gibi. Böyle düşündüğümüzde siyasi bir önemi oluyor” (Blizzard, 2001).

“Avrupa'nın en uzun kıyı şeridinde sahibiz ve Ortak Balıkçılık Politikası'ndan en çok zararı biz görüyoruz [...] Bu politika üye devletlere bırakılırsa biz kazançlı oluruz ve durum daha adil olur. Diğer konular da ulusal parlamentolara bırakılmalı, Avrupa Birliği'ne daha fazla ekonomik güç verilmesini görmek istemiyorum” (Hopkins, 2007).

İşçi Partisi içindeki bu devamlılığın yanında Muhafazakâr Parti içinde de bu politikaya karşı duruş mevcuttur. Fakat parti milletvekilleri bu duruşu ideolojik bir çerçevede dile getirirler.

“OBP biraz komünizm gibi: daha iyiye birlikte çalışarak ulaşacağız diye sıcak güzel bir his var, ama gerçekte kimse bunu yapmıyor. Bizim balıkçılarımız ağlarının sayılarını azaltma, iskarta sayısını azaltma gibi şeylerle doğru olanı yaparak balıkları korumaya çalışıyorlar, ama sonra İspanyollar ve diğerleri gelecekler ve bu korunan balıkları silip süpürecekler. BU OBP'de temel bir problemi gösteriyor” (Parish, 2012).

Muhafazakâr Parti'nin ideolojik referansları zaman zaman dini bir boyut da kazanır. Ann Winterton (2001), “Gemilerde denizlere açılanlara ve büyük sularda işler yapanlar”a saygı gösterilmesi gerektiğini İncil'e dayandırarak savunurken, sözlerine şöyle devam eder: “Yüzyıllarca balıkçılar kıyılarımızda cesaret gösterdiler ve yeteneklerini denizin en zor ve tahmin edilemez unsurlarına karşı sergilediler. Biz siyasetçiler Avrupa Birliği düzenlemelerini dayatarak onların tecrübelerine kaygı ekledik.

Bununla birlikte OBP sistemi içinde Britanya'nın ada konumu da dikkate alınarak haksızlığa uğradığını düşünen ve bu iddiasını istatistiksel verilerle sunan ve buna tezat olarak balıkçılığın anlamının Britanya için sayılara dökülemeyeceğini savunan Muhafazakâr Parti milletvekilleri de vardır¹⁵.

“Birleşik Krallık sularında meydana gelen avlanma zemin stokları için AB kotasının sadece %30'u Birleşik Krallık'a tahsis edildi [...] Bir zamanlar balık denizi ile çevrili bir kömür adası olarak tanımlanan bu ada ülkesinin etrafındaki denizlerdeki

¹⁵ AB üyeliği karşıtı olarak bilinen Daily Mail'in haberi (2014) Cornelis Vrolijk isimli Hollanda gemisinin tek başına AB'nin Britanya'ya ayırdığı kotanın %23'ünü yakalayıp Hollanda'ya götürme hakkına sahip olduğunu iddia etmiştir. The Conversation ise bu haberi temel alarak yayınladığı raporda (2015) AB sularındaki tüm balık kotasının %30'unun Britanya'ya ayrıldığını, AB'den ayrıldığı koşulda bile bu kotanın belirli müzakerelerle belirleneceğini savunmaktadır.

balıklardan daha adil bir payımız olsaydı, kesinlikle net ithalatçı değil net ihracatçı olurduk [...] Kendi denizlerimizdeki balıklar, AB'nin tüm üyelerinin eşit ve serbestçe ulaşabileceği, Akdenizli üye devletlerin yararlandığı güneş ışığından daha fazla ortak bir kaynak değildir” (Mackinlay, 2015).

“Balıkçılık, soğuk istatistiklerden ve kuru tartışma konularından fazlasıdır. İstihdamdan bile fazlasıdır. Hayatlar, aileler ve cemaatlerle ilgilidir [...] Nesilleri aşan, meydan okuyan ve onlara ilham olan kültür, kimlik ve yaşam tarzıyla ilgilidir [...] Biz bir denizci ada ırkıyız. OBP'nin AB'nin kalitesiz, sefil, karanlık siyasetini özetlemesi gibi, balıkçılar ve aileleri de ulusumuzun ruhunu somutlaştırıyor. Onlar için dua etmeliyiz ama aynı inançla onlar için çalışmalı, onlar için tartışmalı ve onlar için savaşmalıyız” (Hayes, 2003).

Britanya coğrafyasının biricikliği Topluluk politikası düzeyinde değerlendirildiğinde yoğun olarak AB'nin Schengen vize sistemi ve dolayısıyla göç politikalarında karşılığını bulmaktadır. 1985 yılında imzalanan ve Topluluk'un üye ülkeleri arasında sınır kapılarındaki kontrolleri kaldırmayı amaçlayan Schengen Antlaşması'na Britanya dahil olmayı tercih etmemiştir. Bu politikaların dışında kalmayı tercih eden Britanya için ada ülkesi olmanın çeşitli tarihsel ve kültürel özgünlükleri beraberinde getirdiğine inanılır ve bu koşulların Topluluk'un sınır kontrolü politikalarını izlemeye engel olduğu ön plana çıkartılır.

Britanya'da göç konusunun üç temel teması vardır: AB genişleme süreci ile serbest dolaşım hakkından yararlanan özellikle 2004 genişlemesi ve sonrasındaki genişleme dalgası ise katılan ülkelerden gelen insanlar, mülteciler ve sığınmacılar ile son olarak yasa dışı göçmenler¹⁶. Her ne kadar bu gruplar tanımlarında net olarak ayrılrsa da siyasetçilerin söylemlerinde zaman zaman muğlak anlatımlara rastlamak mümkündür. Herhangi bir göçmen grubu ayrımı yapmadan, bu konudaki temel argüman, bir ada olarak Britanya'nın sınır politikası konusunda göreceli bir avantaja sahip olduğudur. Coğrafyanın sunduğu olanaklar sayesinde kontrolünü kendinde tutacağı belirli noktalar üzerinden göç politikalarını yönetebileceğini savunmaktadır. 1992 yılında Maastricht Antlaşması'nın imzalanmasının birkaç ay sonrasında dönemin Muhafazakâr Partili başbakanı

¹⁶ 1995 ve 2015 yılları arasında AB üyesi ülkelerden gelen göçmen sayısı 0,9 milyondan 3,3 milyona çıkmıştır. 2015'te 191.000 AB dışından gelen göçmene karşı 172.000 insan AB ülkelerinden Britanya'ya göç etmiştir. Wadsworth vd. (2016) araştırmasına göre, yaşanan mülteci krizinin Britanya'nın AB üyeliği ile ilgisi yoktur. Kamuoyunda ön plana çıkarılan ekonomik problemlerin sebeplerini 2008 sonrası yaşanan küresel finansal krizde aramak gereklidir. Aynı şekilde Gietel Basten'da AB göçmenleri ve mülteci krizi konusunun kasıtlı olarak siyasetçiler tarafından karıştırıldığını ve bununla birlikte artan nüfusun eğitim, sağlık ve diğer kamusal hizmet taleplerinin karşılanamamasının sorumlusunun göçmenler değil, hükümetlerin kemer sıkma politikası olduğunu savunmaktadır (Gietel-Basten, 2016).

John Major (1992) şu sözleri ile görüşünü dile getirmiştir; “Birçok ortağımız için açık sınırlar malların ve insanların bir ülkeden diğerine geçişinde kısıtlamalar olmamalı anlamına gelmemektedir. Bu durum onların bu gibi konuları sınırda kontrol edemediklerini ve bunu gerçekleştirmek için dahili kontroller tasarladıklarını göstermektedir. Bizim pratiğimiz ada konumumuzun meziyeti nedeniyle farklıdır. Tecrübe göstermiştir ki sınırda kontrol bize kaçakçılığı, terörizmi ve yasa dışı göçü tespit etmek için mümkün olan en iyi şans sunmaktadır”.

1998 yılında İşçi Partisi tarafından hükümet politikasının yayınlandığı “Daha Adil, Hızlı Katı Göç ve İltica” başlıklı dokümanda ise hükümetin dışarda kalma tercihinin ülke coğrafyası ve gelenekleri ile uyumlu olduğu vurgulanırken, uzun kara sınırlarına sahip Kıta Avrupası’ndan farklı bir politika izlemenin doğal olduğuna dikkat çekilir. Parlamentoda yapılan konuşmalarda da ada coğrafyası üzerinden Britanya’nın duruşu meşrulaştırılır (Wiener, 1999).

“Çünkü Britanya bir ada ve dünyanın diğer bölgeleriyle olan eski tarihi ve kültürel bağlarımız nedeniyle giriş noktasında kontrolü sağlamamız bizim için hassas bir konu, göç politikamızın kontrolünü kendimizin sağlaması önemli. Sınır kontrolleri ve göçle ilgili politikalar Britanya’da yapılacak, Brüksel’de değil” (Cook, 1997).

“Coğrafi olarak Britanya ayrı bir konumda, kendine özgü tarihi olan bir adayız [...] Eğer tek pazarımız olacaksa ve insanlar ülkeler arasında kolayca seyahat edebilecekse, bu ekonomik birliğin dış sınırlarının ortak bir ilişki ile çözülmesi için çalışmalıyız. Bu yüzden öneriler Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika, Lüksemburg gibi ülkeler için çok anlamlı. Ancak her koşulda önerilerden mutlak bir anlam çıkmaz. Biz ayrı bir konumdayız: Kanal tünelinin, kara yolu bağlantılarının dışında diğer ülkelerle kara sınırı paylaşmıyoruz. Avrupa Birliği devletleri tarafından benimsenen Schengen düzenlemelerinin dışında büyük bir mutlulukla kalabiliriz” (Gapes, 1998).

Yukarıda değinilen John Major’ın konuşmasından yaklaşık 10 yıl sonra yine bir Muhafazakâr Partili başbakan, Major’ın sözlerini tekrarlamıştır. Cameron (2011), Britanya’nın Schengen’e katılmayacağını söylerken bir ada devleti olarak bunun sınır kontrollerini zayıflatacağı vurgusunu yapar. Kontrolsüz göçü engellemek için Britanya’nın bir coğrafi avantajı vardır. Fakat 2000’ler sonrası farklılaşan yaklaşım artık tehdit kabul edilen konunun AB’nin göç politikaları olarak somutlaştırılmasıdır (Zotti, 2021). Britanya adasına gelen göçmenlerden suçlu yaratma süreci özellikle Muhafazakâr Parti söyleminde sıklıkla yer bulmaya başlamıştır. Örneğin Edward Leigh (2016) için “Britanya’yı 1000 yıldır olduğu gibi Kıta’dan ayıran kanal olmasa insanlar varoluşsal bir

tehlike altındadır”. “Schengen Antlaşması sayesinde düzinelerce cihatçı Avrupa pasaportlarıyla Avrupa’nın her yerine gidebilmektedir”.

Bir ada ülkesi olan Britanya’nın Schengen sistemi ve AB göç politikalarıyla sorununun bir başka önemli boyutu ekonomidir. İstatistik verileri ile güçlendirilen bu argüman AB üyeliğinden çıkmayı oylamadan önce gerçekleştirilen kamuoyu araştırmalarında Britanya’nın en büyük sorununu %48 oranında göç olarak tanımlayan nüfusun oylamadaki kararını da belirleyici bir unsur olarak görünmektedir (Zotti, 2021).

“Küçük ve kalabalık adamızdaki yaşam kalitesinden endişeliyim. Kalabalık nüfus adamızdaki yaşam kalitemize zarar veriyor. Dünyanın en kalabalık ülkelerinden birinde yaşıyoruz [...] Birleşik Krallık Göç Gözlem her yıl 250.000 insanın bu ülkeye geldiğini tahmin ediyor, bu net göç [...] Hükümetin resmi açıklaması 10 yılda 2 milyon kişi. Bu iki sayı da çok büyük [...] Bu kaçınılmaz olarak kamusal hizmetleri etkileyecek: sağlık ve eğitim hizmetlerini zorlaştıracak [...] Terörizm sorununu bir kenara bıraksam bile vergi mükellefine, toplumsal kaygıya ek olarak, büyük bir de maliyeti var” (Horam, 2003).

Elbette ki Britanya’nın AET/AB’nin sınır kontrolleri konusundaki entegrasyon düzenlemelerine gösterdiği tepkinin bir boyutu da egemenlik konusudur. Ancak sadece sınır ve göç konularıyla da kısıtlı kalmayıp Topluluk’a üye olduğu ilk günden ayrıldığı tarihe kadar izlediği istisnacılık politikalarının önemli bir söylem unsuru olan egemenlik, Britanya’da “ada ulusu” ya da bir “ada hikayesi” olmanın vazgeçilmez unsuru olarak parlamento konuşmalarına yansımıştır. Örneğin Avrupa Parasal Birliği üzerine gerçekleşen bir oturumda Peter Hordern ülkenin adasallığına “Avrupa merkez bankası bir açıdan demokrasiden tecrit edilmiştir ve bizim uzun ada hikayemizde egemenliğimizin bu yönde feda edilmesi talep edilmemiştir. Bu kesinlikle saçmalaktır” sözleriyle değinmiştir (Hordern, 1993). Yine benzer bir retorikle Richard Drax demokrasi ve ada olma hali ile ilgili bağlantıyı şu sözleri ile kurar;

“...Ben ve bu hükümet görevi ada mirasımıza- ki bu demokrasimiz, egemenliğimiz ve özgürlüğümüzdür-hizmet etmek olan mutasarrıflardan başka bir şey değiliz ve onu ucuzca olmasını bir kenara bırakın, AB gibi bürokratik ve hesap vermeyen bir kuruluşa satma hakkımız yoktur” (Drax, 2016).

Britanya’nın ada ülkesi olma hali Topluluk’un OBP, göç ve sınır gibi politikalarının dışında kalması ile ilişkilendirilirken, Kıta Avrupası’ndan kara sınırları açısından kopuk olma durumu ise Avrupa’nın AET/AB çatısında oluşturulan kurumsal yapısının yapaylığına işaret eder. Kaldı ki, doğal ve coğrafi bir kavram olarak Avrupa verilidir ve Britanya’nın ötekisi değildir. Bununla

birlikte adasallık egemenliğin her alanda önemli tamamlayıcısı olma unsuru taşır.

4. SONUÇ

Britanya'nın AB'den ayrılan ilk ülke olması bir kenara bırakıldığında dahi Toplulukla üye olduğu dönemde kurduğu ilişki diğer üye ülkelerden farklı bir seyir izlemiştir. Bu farklılığa yön veren istisnacılık, Britanya'nın Avrupa entegrasyonuna karşı geliştirdiği tutumun tanımlayıcısı olmasa da hâkim söylem tarzını teşkil eder. Elde edilen bulgular göstermektedir ki Parlamento'nun iki ana partisi gerek iktidarda gerekse muhalefette olduğu dönemde istisnacılık söylemine başvurmuştur. Bu çalışmanın odak noktası olan ve istisnacılık siyasetinin bir boyutu olan adasallık ise yukarıda belirtildiği gibi eleştirel jeopolitik çalışmalarının bakış açısı ile ele alınmış ve bunun söylemsel izleri Muhafazakâr Parti ile İşçi Partisi'nin milletvekillerinin parlamento konuşmaları üzerinden incelenmeye çalışılmıştır. 1973-2017 dönemi arasındaki konuşmaları içeren analize ait veriler Britanya Parlamentosu'nun resmi arşivi olan Hansard'a ait internet sitesinden elde edilmiştir. Konuşmaların incelenmesi sonucunda Britanya Parlamentosu içinde Avrupa entegrasyonuna karşı geliştirilen oldukça farklı tutumların bulunduğu tespit edilmiştir. İstisnacılık söyleminin, parlamentonun tek ve ortak dili olmadığı görülmüştür. Ancak bu örneklerin detaylı incelemesi başka bir çalışmanın konusunu teşkil edeceği için kapsam dışında bırakılmıştır.

Bu çerçevede eleştirel jeopolitiğin, coğrafi temsilleri verili ve doğal kabul eden yaklaşımı sorgulaması sayesinde Britanya'da ada kavramına atfedilen anlamlar mercek altına alınmış ve buradan ortaya çıkan kimliklerin AET/AB üyeliği dönemi üzerindeki etkisine odaklanılmıştır. Ortak Balıkçılık Politikası ve Topluluk'un sınır ve göç rejimi adasallık üzerinden üretilmiş istisnacılık politikalarının merkezinde konumlanmış ve Britanya bu alanlarda elde etmeye çalıştığı muafiyetleri bir ada ülkesi olması bağlamında meşrulaştırmaya çalışmıştır. Öte yandan bir kimlik unsuru olarak ada olma hali de bir öteki olarak kıtasal ve karasal algılanan Avrupa'nın karşısına yerleştirilmiştir.

Hansard üzerinden OBP ve göç politikalarına yönelik adasallık argümanının kullanıldığı önemli sayıda konuşmaya ve dolayısıyla bu çalışmada kullanılacak veriye ulaşılmıştır. Ancak çalışmanın uzunluğu kısıtı da düşünülerek tematik değerlendirme kapsamında sınırlı sayıda konuşma analizlere dahil edilebilmiştir. Bu sınırlar dahilinde bile görülen, adasallık argümanının Britanya istisnacılığının kurgulanmasında temel taşlardan biri olduğudur. OBP özelinde; ülkenin her iki ana partisinin milletvekillerinin de

görüşü AET/AB politikasının Britanya balıkçılığına zarar verdiği yönündedir. Muhafazakâr Parti bu meşrulaştırmadaki adasallık unsurlarını ağırlıklı olarak ideolojik ve dini argümanlarla güçlendirmiş, İşçi Partisi ise söylemlerini daha çok ekonomi üzerine kurmuştur. 1973-2017 döneminde süreklilik gösteren ve Britanya'nın AB'den ayrıldığı güne kadar parlamento gündeminde kalmış olan OBP sorununun, coğrafyaya atfedilen özelliklerle değerlendirilişi Britanya istisnacılığına önemli bir örnek teşkil etmektedir. İkinci olarak ele alınan Schengen sistemi ve daha kapsamlı boyutu ile AET/AB göç politikasının ise iki partiyi özellikle 2000'ler sonrasında daha net biçimde birbirinden ayırttığı tespit edilmiştir. Bu tarihe kadar her iki parti de ada kimliği üzerinden Schengen sistemi dışında kalmayı meşrulaştırırken, 2000'ler sonrasında bu söylem unsurları neredeyse Muhafazakâr Parti tekeline girmiş ve bu süreçte hem güvenlik hem de ekonomik unsurlar çerçevesinde üyelikten ayrılmayı pekiştirici bir noktaya gelmiştir.

31 Ocak 2020 tarihi itibari ile Britanya artık bir AB üye ülkesi değildir. Değişen Britanya ve AB koşullarına uyum sağlayabilen ama aynı zamanda geçmişle bağına hiç koparmayan Britanya istisnacılığının, Brexit'i kamuoyunun gözünde normalleştirirken, beraberinde meşrulaştırmaya da devam ettiği söylenebilir. Bu da söylemin muhatabının sadece entegrasyon, AB kurumları ya da genel anlamda Avrupa olmadığına, aynı zamanda Britanya siyasetçileri ve seçmeni olduğuna dair ipuçları sunmaktadır. Bir başka ifadeyle istisnacılık söyleminin aynı zamanda iç siyasette parti politikalarını meşrulaştırma aracı olarak da değerlendirilebileceği ve bundan sonraki çalışmaların bu bağlamda ele alınabileceği belirtilmelidir. Britanya'nın AB'den ayrılmasını takip eden dönemde adasallığını nasıl inşa edeceği ve onun geçerli bir söylem aracı olup olmayacağı gelecek çalışmaların araştırma konusu olarak karşımıza çıkacaktır.

KAYNAKÇA

Agnew, John (1983), "An Excess of 'National Exceptionalism': Towards a New Political Geography of American Foreign Policy", *Political Geography Quarterly*, 2 (2): 151-166.

Agnew, John (1995), "The Hidden Geographies of Social Science and the Myth of the 'Geographical Turn'", *Environment and Planning D: Society and Space*, 13: 379-380.

Agnew, John (2003), *Geopolitics: Re-visioning World Politics* (London, UK: Routledge).

Anderson, Perry (1992), *English Questions* (London: Verso).

Aydın Düzgüt, Senem (2011), “Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerine Postyapısalcı Yaklaşım: Almanya Örneğinde Dış Politika ve Söylem Analizi”, *Uluslararası İlişkiler*, 8 (29): 49-70.

Aylmer, Gerald E (1990), “The Peculiarities of The English State”, *Journal of Historical Sociology*, 3 (2): 91-108.

Bache Ian ve Andrew Jordan (2006), “Britain in Europe and Europe in Britain”, In Bache, Ian ve Andrew Jordan (Der), *The Europeanization of British Politics* (Basingstoke: Palgrave Macmillan): 3-16.

BBC (2016), “EU Referendum Results”, https://bbc.co.uk/news/politics/eu_referendum/results (18.06.2022).

Blizzard, Bob (2001, 5 Aralık), *Hansard*, HC Deb, vol. 376, c. 428.

Cameron, David (2011, 27 Haziran), *Hansard*, HC Deb, vol 530, c. 616.

Cook, Robin (1997, 12 Kasım), *Hansard*, HC Deb, vol. 300, c. 910.

Copeaux, Etienne (1998), “Türkiye’de Tarih Öğretimi ve Yurttaşlık”, Balibar, Etienne, Dominique Borne, Jacques Bouineau, Etienne Copeaux, Jean Leca, ve Dominique Schnapper (Der.), *Dersimiz: Yurttaşlık* (İstanbul: Kesit Yayıncılık) (Çev. Turhan Ilgaz): 167-185.

Daily Mail (2014), “EU Lets One Dutch Ship Net a QUARTER of England’s Fishing Quota and Take It to Holland as It Holds 23% of Permits”, <https://dailymail.co.uk/news/article-2821284/EU-lets-one-Dutch-ship-net-QUARTER-England-s-fishing-quota-Holland-holds-23-permits.html> (28.10.2022).

Defay, Alexandre (2005), *Jeopolitik* (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları) (Çev. İsmail Yerguz).

Dodds, Klaus (1993), “Geopolitics, Experts and the Making of Foreign Policy”, *Area*, 25 (1): 70–74.

Dodds, Klaus (2007), *Geopolitics: A Very Short Introduction* (New York: Oxford University Press).

Drax, Richard (2016, 3 Şubat), *Hansard*, HC Deb, vol. 605, c. 955.

Elden, Stuart (2010), “Thinking Territory Historically”, *Geopolitics*, 15 (4): 757–761.

Emeklier, Bilgehan (2012), “Fransa’nın Etnik Sorunlarına Politik-Psikolojik Bir Yaklaşım: Korsika Örneği”, Sandıklı, Atilla (Der.), Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri (İstanbul: Bilgesam Yayınları): 313-385.

Fairclough, Norman ve Gunther Kress (1993), *Critical Discourse Analysis: Manuscript* (New York: Longman).

Gamble, Andrew (1998), “The European Issue in British Politics”, Baker, David ve David Seawright (Der.), *Britain for and Against Europe: British Politics and the Question of European Integration* (Oxford: Oxford University Press): 11-30.

Gapes, Mike (1998, 15 Ocak), *Hansard, HC Deb*, vol. 304, c. 563.

George, Stephen (1990), *An Awkward Partner: Britain in the European Community* (Oxford: Oxford University Press).

Gietel-Basten, Stuart (2016), “Why Brexit? The Toxic Mix of Immigration and Austerity”, *Population and Development Review*, 42 (4): 673–680.

Gifford, Chris (2004), *The British State and European Integration: The Politics of Modernisation (Yayımlanmamış Doktora Tezi)* (London: London School of Economics).

Gifford, Chris (2006), “The Rise of Post-Imperial Populism: The Case of Right Wing Euroscepticism in Britain”, *European Journal of Political Research*, 45 (5): 851-869.

Gifford, Chris (2008), *The Making of Eurosceptic Britain: Identity and Economy in a Post-Imperial State* (Hampshire: Ashgate).

Glencross, Andrew (2014), “British Euroscepticism as British Exceptionalism: The Forty-Year ‘Neverendum’ on the Relationship with Europe”, *Studia Diplomatica*, 67 (4): 7-20.

Glencross, Andrew (2020), “Love Europe, Hate The EU: A Genealogical Inquiry Into Populists’ Spatio-Cultural Critique of the European Union and Its Consequences”, *European Journal of International Relations*, 26 (1): 116-136.

Gottmann, Jean (1973), *The Significance of Territory* (US: University of Virginia Press).

Gowland, David, Arthur Turner ve Alex Wright (2009), *Britain and European Integration Since 1945: On the Sidelines* (London: Routledge).

Gökmen, Semra Rana (2010), Geopolitics and the Study of International Relations (Yayınlanmamış Doktora Tezi) (Ankara: ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Harper, Lawrance (1939), The English Navigation Laws: A Seventeenth-Century Experiment in Social Engineering (New York: Columbia University Press).

Hay, Peter (2006), “A Phenomenology of Islands”, *Island Studies Journal*, 1 (1): 19-42.

Hayes, John (2003, 16 Ocak), *Hansard, HC Deb*, vol. 397, c.879.

Hill, Christopher (2016), İngiltere’de Devrim Çağı 1603-1714 (İstanbul: İletişim Yayınları).

Hopkins, Kelvin (2007, 20 Haziran), *Hansard, HC Deb*, vol. 461, c. 1418.

Hopkins, Kelvin (2013, 18 Haziran) *Hansard, HC Deb*, vol. 564, c. 784.

Hopkins, Kelvin (2014, 17 Ekim), *Hansard, HC Deb*, vol. 586, c. 604.

Horam, John (2003, 19 Mart), *Hansard, HC Deb*, vol.401 c.280.

Hordern, Peter (1993, 20 Mayıs), *Hansard, HC Deb*, vol 423, c. 225.

Johnson, James (1977, 10 Ocak), *Hansard, HC Deb*, vol. 923, c. 1116.

Kaiser, Ward ve Denis Wood (2001), *Seeing Through Maps: The Power of Images to Shape Our World View* (ODT Incorporated).

Kazemipur, Abdolmohammad (2006), “A Canadian Exceptionalism? Trust and Diversity in Canadian Cities”, *Journal of International Migration and Integration*, 7 (2): 219-240.

Krause, Jill ve Neil Renwick (1996), “Introduction”, *Krause Jill ve Neil Renwick (Der.)*, *Identities in International Relations* (Basingstoke, UK: Macmillan): x-xv.

Kumar, Krishan (2003a), *The Making of English National Identity* (Cambridge: Cambridge University Press).

Kumar, Krishan (2003b), “Britain, England and Europe Cultures in Contraflow”, *European Journal of Social Theory*, 6 (1): 5-23.

Law, Alex (2005), “Of Navies and Navels: Britain as a Mental Island”, *Geografiska Annaler, Series B, Human Geography*, 87 (4) :267–77.

Leadsom, Andrea (2011, 24 Mayıs), *Hansard, HC Deb*, vol. 528, c. 90.

- Leigh Edward (2016, 23 Mart), Hansard, HC Deb, vol. 607, c. 1584.
- Lilley, Peter (2008, 11 Mart), Hansard, HC Deb, vol. 473, c. 239.
- Lowenthal, David (2007), “Islands, Lovers, And Others” *Geographical Review* 97(2): 202–229.
- Mackinlay, Craig (2015, 3 Aralık), Hansard, HC Deb, vol. 603, c.188.
- Major, John (1992, 20 Mayıs), Hansard, HC Deb, vol 208, c.270.
- Mamadouh Virginie ve Gertjan Dijkink (2006), “Geopolitics, International Relations and Political Geography: The Politics of Geopolitical Discourse”, *Geopolitics*, 11 (3): 349-366.
- Mardin, Şerif (2005), “Turkish Islamic Exceptionalism Yesterday and Today: Continuity, Rupture and Reconstruction in Operational Codes”, *Turkish Studies* 6 (2): 145-166.
- Marten, Neil (1976, 19 Temmuz), Hansard, HC Deb, vol. 915, c. 1405.
- McAngus, Craig ve Simon Usherwood (2016, 10 June), “British Fishermen Want Out of the EU - Here’s Why”, <https://theconversation.com/british-fishermen-want-out-of-the-eu-heres-why-60803> (28.10.2022).
- Merom, Gil (1999), “Israel’s National Security and the Myth of Exceptionalism”, *Political Science Quarterly*, 114 (3): 409-434.
- Moore, Margaret (2015), *A Political Theory of Territory* (Oxford University Press).
- More, Thomas (1965, [1516]), *Utopia* (Harmondsworth: Penguin).
- Mountz, Alison (2015), “Political Geography II: Islands and Archipelagos”, *Progress in Human Geography*, 39 (59): 636-646.
- Mölder, Holger (2018), “British Approach to the European Union: From Tony Blair to David Cameron”, Troitiño, David Ramiro, Tanel Kerikmäe ve Archil Chochia (Der.), *Brexit* (Cham: Springer): 53-173.
- Nairn, Tom (1964), “The British Political Elite”, *New Left Review*, 23 (19): 19-25.
- Nicholson, Adam (2007), “The Islands”, *Geographical Review*, 97: 153–164.
- Orhan, Bilgen ve Servet Karabağ (2021), “Mülk ve Mülkiyet”, *Turkish Studies – Social Sciences*, 16 (4): 1601-1619.

Öniş Ziya ve Ali Burak Güven (2011), “Global Crisis, National Responses: The Political Economy of Turkish Exceptionalism”, *New Political Economy*, 16 (5): 585-608.

Paasi, Anssi (2003), “Territory”, Agnew, John, Katharyne Mitchell ve Gerhard Toal (Der.), *A Companion to Political Geography* (UK: Blackwell Publishers): 109-122.

Parish, Neil (2012, 15 Mart), *Hansard HC Deb*, vol. 542, c. 473.

Perera, Suwendrini (2009), *Australia and the Insular Imagination: Beaches, Borders, Boats, and Bodies* (New York: Palgrave Macmillan).

Pollice, Fabio (2003), “The Role of Territorial Identity in Local Development Processes”, Claval, Paul, Maria Paola Pagnini ve Maurizio Scaini (Der.), *The Cultural Turn in Geography: Proceedings of the Conference Gorizia Campus* (Trieste: EUT): 107–117.

Quin, Joyce (1983), “EEC Fisheries Policy”, *Journal of Agricultural Economics*, 34 (3): 337-347.

Roberts, Wyn (1996, 11 Aralık), *Hansard, HC Deb*, vol. 287, c. 341

Royle, Stephen (2001), *A Geography of Islands: Small Island Insularity* (London: Routledge).

Sayer, Derek (1992), “A Notable Administration: English State Formation and the Rise of Capitalism”, *American Journal of Sociology*, 97 (5): 1382-1415.

Simmel, Georg (1997), “The Sociology of Space”, Frisby, David ve Mike Featherstone (Der.), *Simmel on Culture* (London: Sage): 137-170.

Smith, Anthony D (2006), “‘Set in the Silver Sea’: English National Identity and European Integration”, *Nations and Nationalism*, 12/3: 433-452.

Smith, Julie (2005), “A Missed Opportunity? New Labour's European Policy 1997–2005”, *International Affairs*, 81 (4): 703-721.

Smithers, Peter (1963), “Britain and Europe” *Chronique de politique étrangère*, 16(3): 307-320.

Spiering, Menno (2015), *A Cultural History of British Euroscepticism* (Basingstoke: Palgrave Macmillan).

Stewart, Bryce Donald ve Bethan Christine O'Leary, (2017), “Post-Brexit Policy in the UK: A New Dawn? Fisheries, Seafood and the Marine Environment”, <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.35329.76641> (28.10.2022).

Stratford, Elaine (2006), “Technologies of Agency and Performance: Tasmania Together and the Constitution of Harmonious Island Identity”, *Geoforum*, 37 (2): 273–286.

Studlar, Donley T (2001), “Canadian Exceptionalism: Explaining Differences Over Time in Provincial and Federal Voter Turnout”, *Canadian Journal of Political Science*, 34 (2): 299-319.

The Conversation (2015), “Fact Check: is 80% of UK Fish Given Away to the Rest of Europe?”, <https://theconversation.com/fact-check-is-80-of-uk-fish-given-away-to-the-rest-of-europe-39966> (28.10.2022).

Tournier-Sol, Karine ve Chris Gifford (Der.) (2015), *The UK Challenge to Europeanization: The Persistence of British Euroscepticism* (Basingstoke: Palgrave).

Tyrell, Ian (1991), “American Exceptionalism in an Age of International History”, *The American Historical Review*, 96 (4): 1031-1055.

Uz-Hançarlı, Pınar (2019), *Britanya İstisnacılığının Avrupa Entegrasyonu Sürecinde Parlamento Konuşmaları Üzerinden Analizi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) (Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Van der Wusten, Herman ve Gertjan Dijkink (2002), “German, British and French Geopolitics: The Enduring Differences”, *Geopolitics*, 7 (3): 19-38.

Wadsworth, Jonathan, Swati Dhingra, Gianmarco Ottaviano ve John Van Reenen (2016), “Brexit and the Impact of Immigration on the UK”, *CEP Brexit Analysis*, 5.

Wall, Stephen (2008), *Stranger in Europe* (Oxford: Oxford University Press).

Whittaker, Nick (2016), *The Island Race: Geopolitics and Identity in British Foreign Policy Discourse Since 1949* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) (Sussex: University of Sussex).

Whittaker, Nick (2018), “The Island Race: Ontological Security and Critical Geopolitics in British Parliamentary Discourse”, *Geopolitics*, 23 (4): 954-985.

Wiener, Antje (1999), “Forging Flexibility - The British 'No' to Schengen”, *European Journal of Migration and Law*, 1: 441-463.

Winterton, Ann (2001, 6 Aralık), Hansard, HC Deb, vol. 376 c. 510.

Wodak, Ruth (2002), “The Discourse-Historical Approach”, Wodak, Ruth ve Michael Meyer (Der.), *Methods of Critical Discourse Analysis* (Londra: Sage): 63-95.

Yanık, Lerna (2011), “Constructing Turkish “Exceptionalism”: Discourses of Liminality and Hybridity in Post-Cold War Turkish Foreign Policy”, *Political Geography*, 30 (2): 80-89.

Yıldırım, Selin (2020), *İsrail ve Suriye’nin Golan Tepeleri Üzerine Geliştirdikleri Söylemin Eleştirel Jeopolitik Analizi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Ankara: TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Zahedieh, Nuala (2010), *The Capital and the Colonies: London and the Atlantic Economy, 1660-1700* (Cambridge: Cambridge University Press).

Zotti, Antonio (2021), “The Immigration Policy of The United Kingdom: British Exceptionalism and the Renewed Quest for Control”, Ceccorulli, Michela, Sonia Lucarelli ve Enrico Fassi (Der.), *The EU Migration System of Governance* (Cham: Palgrave Macmillan): 57-88.